Vasa Pavković

U KUPEU SA ISTORIJSKIM JUNAKOM

Službenica na kragujevačkoj železničkoj stanici reče da *kosovopoljac* kasni dvadeset minuta u dolasku. I tačno, u pola osam, s perona uskočih u zaustavljeni, poluprazni voz; on cimnu prema Beogradu.

Koračajući hodnikom, pored zatvorenih kupea, zapazio sam da gotovo u svakom ima praznih mesta. Nasumice uđoh u peti, ili šesti kupe. Unutra je bilo samo dvoje starih ljudi, seljaka – žena koja je spavala, skupljenih nogu, na levom sedalu, zauzimajući dva mesta, i muškarac koji se izvalio na desnoj strani, oslonjen glavom o zid kupea. Seo sam čelo babinih nogu, a starac me odmeri pa bezinteresno sklopi oči.

Voz je ubrzavao kroz polumrak, ritmičku lupu točkova nisam pratio; pokatkad bi moje misli dotakle minulo književno veče ali se ono gubilo u graji reči koje sam morao da saslušam – dvojica mlađih, ambicioznih kritičarčića zamerila su mi konceptualnost *Nesigurnosti u tekstu*; i „prenarativnost", to je rekao jedan od njih. „Profesor realne kragujevačke gimnazije", kako se predstavio, upitao me je „s kakvim pravom izbacujem Dobricu Ćosića iz školske lektire". No naglo iznikla, nekakva rastresenost me je odvajala od mojih odgovora, te večeri formulisanih, a pogled skakutao po prljavom, neurednom kupeu, dotičući kolorne fotose „srpskih turističkih ponuda", zatim duguljasto i smućeno ogledalo iznad sedišta na kojem je poluizvaljeno mirovao starac. Zatim sam zapažao, gore na metalnim nosačima, prtljag staračkog para, dvoje *kosovopoljskih veterana*, tri kartonske kutije, uvezane manilom.

Kuda li su se uputili? Radoznalost je kratko trajala, minula. Moje oči bi se zaustavile na dremljivom licu saputnika. Licu jazavičastom, sa tipičnom nosnom kukom ispod spuštenih veđa, na žućkastom, pegastom licu, izbrazdanog čela, sa mesnatim „zečijim" ušima. Samo su usnice na starčevom licu bile interesantne – tanušne, stisnute skoro do nevidljivosti, što je mom saputniku davalo pečat naročite prepredenosti. Na glavi, nakrivljena, stajala mu je izbledela, razobličena kapa; možda to nekad beše beretka, sada je bila komad prljave tkanine. Starac je svrha torzoa navukao prastari železničarski sako, sa znakom „JŽ" na lažnom džepiću u visini grudi, a ispod sakoa je nosio vuneni, davno izbledeli crveni pulover. Najneurednije su na starcu bile mrljave pantalone, od tamnoplavog sukna. Kroz sukno su na više mesta „izbijale" sive, jajolike mrlje. Te pantalone je uvukao u vunene fusikle. Na desnoj nozi moj siroti saputnik je imao delimice nazuvenu bakandžu, prekrivenu blatnim nanosima, levo stopalo je držao samo u vunenoj čarapi (a njegovu drugu bakandžu nisam zapazio).

Pomislivši da bi ga moje dugotrajno, uporno posmatranje trglo iz polusna, povremeno bih pogledao u staricu, u dnu čijih skupljenih nogu sam sedeo. Ona beše sasvim odgovarajući par, zabrađena okerastom maramom „na pužiće", u naopako natučenom puloveru i širokoj cicanoj suknji, koju je podvila pod tabane. I starica je, kao i starac, delovala jadno, ali je bila urednija i nekako „skromnija" u očitoj ubogosti.

Onda bi se moj pogled vratio na starca, Kosovopoljca. On se promeškoljio na neudobnom ležaju, još više se spustio u neugodan, iskrivljen položaj, isturajući noge u vunenim fusiklama kao signal porekla. Ubrzo su mu oba stopala bila bez cipela, blago oslonjena o flekavi patos kupea. Mučio ga je taj neprirodni, iskrivljeni položaj, no on je stoički trpeo u dremežu. Sada sam uočio i čuperke njegove izbledele riđaste kose, što su provirivali ispod kape, svetlucanje dlačica u njegovoj bradi; posmatrao sam kako mu se licem mrdaju bore smejačice, koje su duboko izbrazdale prostor oko uskih usnica. I u ovom času starčevo lice je delovalo preteće – no može biti da mi se samo pričinjavalo, tu u slabo osvetljenom kupeu kosovopoljskog voza, koji je šibao kroz smrknuti predeo. Dok sam tako tolkovao, telo mu se sroza još malo niže, kao da će uskoro spasti sa ležaja, a njegove prljave vunene čarape se, iznenadno, nađoše tik ispred mojih kolena i udahnuh duboko vazduh, trudeći se da ne osetim bazd tih nogu. No, bezuspešno. Kupeom je dominirao tipični smrad sirotinjskih putničkih razreda, „aromatični" melanž kiselkaste smeše krdže, gareži (otkud ona još uvek?), kiselog kupusa, muškog tvrdog znoja... Smrad koji bolje nego išta drugo pokazuje suštinu Balkana.

Tada zapazih saputnikove šaketine. Ogromne, široke šaketine starog ratara, zatupljenih i debelih prstiju izbrazdanih crnim ožiljcima. I nokte deformisane od dugogodišnjih težačkih radova. I ja ga lako zamislih kao kopača u nekoj *Trepčinoj* jami, ali sam ga, već sledećeg momenta, zamišljao i na metohijskoj njivi, dok korača za volovima, terajući brazdu, špartajući niski, mladi kukuruz. Šaketine su odavale čoveka koji čitav život brine o sebi i porodici, koristeći golu telesnu snagu. Posmatrao sam te ruke uporno i po njima uviđao tragove rvanja sa sudbinom, sa prirodnim kalendarom, elementarnim nepogodama, sa teglećom marvom, sa Šiptarima, konačno.

On otvori oči, osvrnu se. Malo je piljio, zbunjeno, kroz prozor u mračni predeo, kraj kojeg je grabila tandrkava kompozicija voza, a onda, nakostrešivši veđe, zažmure i spusti bradu na grudi. Učinio je to, istovremeno se podižući u svom sedalu, te je sada gotovo sedeo. Kliznuo sam pogledom i preko njegove saputnice, žene koja je verovatno decenijama delila bedu s njim, pa sam se opet zagledao u starčeve fusikle, neuredne nogavice, izderali kaiš, staru jaknu „JŽ-a". Ništa, baš ništa na licu mog saputnika nije označavalo kuda se to nameračio, sa kojim je ciljem krenuo iz Kosova Polja. Možda posećuje sina na beogradskoj klinici ili u nekom vojvođanskom garnizonu (možda se radi o unuku?), ili je na nečiji mig krenuo pred Saveznu Skupštinu sa kakvim „istorijskim zadatkom". Moradoh se nasmejati na ovu potonju pomisao – i pored svega onoga što se desilo ne tako davno. Nedavno.

Dok sam nagađao kuda li je starac sa staricom krenuo, ponovo sam pogledom obuhvatio njegovo tvrdo telo ratara-siromaha – od bezoblične kape, preko šiljkastog srbijanskog lica sa kukom nosa i dugim ušesima, te porumenjelom kožom. I zatim: obezbojeni, izbledeli, nekad crveni pulover (ili džemper?), pa železnički „JŽ" sako, istrcani kaiš i neuredne tamnoplave pantalone. Dok sam ga odmeravao, sa mešavinom naklonosti i opreza, moj pogled skliznu do seljakovih stopala u vunenim čarapama. Nogavice koje je ubacio u čarape, izvukle su se delimice i razbokorile, delujući simpatično, čak dekorativno.

Kosovopoljac opet poče da se spušta telom po sedalu, ka vodoravnosti, poturajući mi, sasvim slučajno, fusikle pod nos. Udahnuh duboko, duboko, i još dublje, želeći dodir s njegovim bazdom, koji bi označio konačni momenat *moje netrpeljivosti*, kada će se on, nadalje, kao i klatno te netrpeljivosti u oscilovanju između saosećanja i zemljačke tolerancije i prezira i nepodnošljivosti, zaustaviti na pravom mestu, ali u moje nozdrve ne dopre ništa sem aromatične mešavine vagonskih bazdova.

Ako je ovaj seljak Kosovopoljac, on je verovatno učestvovao u čuvenim, „prevratničkim" mitinzima koji su „pomerili točak" novije jugoslovenske istorije. Ovaj fukaraš je, možda baš on, zašto ne baš on? uzviknuo: „Slobo, biju nas!", a budući Vođa odvratio mitskom rečenicom: „Niko ne sme da vas bije!" ili je rekao „Niko ne sme da bije narod!" ili nešto slično. I sada, dok voz juri ka Beogradu, mogu da vidim taj prizor viđen premijerno na televizijskom ekranu, i desetinu, stotinjak ne više Kosovopoljaca pod tim prozorom (na nekoj školi?). Vidim čak, u drugom ili trećem planu, nekakvo školsko košarkaško igralište i klince koji ne obazirući se „na istoriju" igraju basket.

Tako je počelo. Ovaj junak je posle srećan otišao kući, a klupko propasti je počelo da se odmotava još većom brzinom, brzinom koju ni pokretači u početku nisu mogli valjano da „isprate". Docnije, samo malo docnije, uostalom, oni su svoju šemu počeli da strukturiraju, usmeravaju mnogo preciznije, sve preciznije, u skladu sa aktuelnim političkim potrebama.

Lako mogu da zamislim osmeh na ovom šiljastom licu, kada je čuo kategorički uzvik Vođe: „Niko ne sme da vas bije!" Uzviknuo je tu mitsku parolu, čini mi se, i sam preplašen talasanjem grupice kosovopoljskih bundžija, koje je neko, verovatno organizacija „Božur", izbrifingovala za susret „sa Slobom". Anonimni starčić, ubogi ratar se nasmešio, verujem sada, i poverovao u novi srpski mit – a sa njim su poverovali i pisci, akademici, slikari i političari, pevačice i kasapi, inženjeri i probuđeni delovi naroda, domaćice i oficiri, i policija... I sve je krenulo po sudbonosnom koloseku, ka tami, ka konačnoj postaji, koja se tada nije nazirala i još se ne nazire.

Mada, i ipak, izgleda neverovatno da je baš ovaj kukavelj, bračni drug muljave babe, učestvovao u "istorijskom" susretu sa vođom...

Ali, i opet, što da ne? Zašto podrpanac i mutljag, što drema tu, preko od mene, ne bi bio jedan od glavnih, najbitnijih učesnika istorijskog zbitija?

O njemu će učiti deca, oko njega će lomiti koplja akademici na simpozijumima i posle jednog veka, a on, izuven, miran ko buba, spava pravedničkim snom, bez griže na licu, bez zrnca svesti o tome šta je pokrenuo.

Ono što osećam, dok se voz kroz mrkli mrak približava Beogradu mešavina je gađenja i divljenja. Mučnine. I neverice. Nešto – racionalno neobrazloživo. Neopisivo.

"Niko ne sme da vas bije!" uzvikuje vođa nebeskog naroda, a moj saputnik, istorijski heroj, sa osmehom na licu odgovara: „Niko! Niko!" pa u pravedničkom transu otpozdravlja bilo kom čija se sudbina događa ili će se dogoditi na Balkanu. Te godine, ili naredne ili sledećih decenija, i stoleća, što da ne.